

SOLDAAT WOJTEK

Bibi Dumon Tak
Met illustraties van Philip Hopman

Heel De Klas Leest 2025
Handleiding docenten
Vmbo 1 en 2

THEMA'S

- Vriendschap
- Oorlog
- Dieren
- Dierenwelzijn

1. Vooraf

Dit waargebeurde verhaal speelt zich af tijdens de Tweede Wereldoorlog. Vijf Poolse soldaten vinden in Iran een beertje langs de weg. Ze nemen hem mee in hun truck. De soldaten noemen de beer Wojtek. Hij wordt de beste vriend van de soldaten en de mascotte van het geallieerde leger.

Bibi Dumon Tak heeft de bijzondere geschiedenis van beer Wojtek beschreven in de vorm van een jeugdroman. Het verhaal speelt zich af in de Tweede Wereldoorlog en op de getekende kaarten zie je de route die de Poolse soldaten afleggen. De nadruk ligt voornamelijk op de steun en vriendschap die Wojtek de soldaten biedt. Hier en daar lijkt het verhaal geromantiseerd en de gekke streken van Wojtek zorgen voor humor. Het verhaal heeft geen echte climax of een personage-ontwikkeling, je volgt de belevenissen van Wojtek en de soldaten. Maar het blijft boeien tot het eind.

2. Introductie

Laat het omslag zien en lees de titel voor. Stel bijvoorbeeld de volgende vragen:

- Wie kan soldaat Wojtek zijn?
- Wat is er te zien op de buik van de beer? Kan een beer een soldaat zijn?
- Waar denk je dat dit verhaal over gaat?

Blader door het boek. Vraag bijvoorbeeld:

- Wat voor tekeningen zie je?
- Bevestigen de tekeningen je idee van waar het boek over gaat? Of heb je juist een ander idee gekregen?

Vertel dat Wojtek echt bestaan heeft. Besteed daarbij aandacht aan de foto's helemaal achter in het boek.

- Wat zie je op de foto's? Waaraan kun je zien dat Wojtek en het aapje Kaska bij het leger zaten?

Lees hoofdstuk 2 voor en bekijk samen met de leerlingen de foto op pagina 11. Vraag bijvoorbeeld:

- In welke tijd speelt dit verhaal zich af?
- Welke Poolse soldaten spelen een rol in het verhaal?
- Pjotr en Stanislav zijn vrienden. Wat is een vriend? Is een vriendschap in oorlogstijd anders dan een vriendschap in vredestijd? Kunnen vijanden ook vrienden worden, of andersom?

Vertel dat de Poolse soldaten tijdens de Tweede Wereldoorlog samen met de geallieerden vochten. Er hoorden verschillende landen bij de geallieerden, bijvoorbeeld Engeland, de Verenigde Staten en Frankrijk. De geallieerden zorgden ervoor dat Nederland en andere landen werden bevrijd.

3. Voorlezen of samen lezen

De vragen die gesteld worden zijn bedoeld om het gesprek op gang te brengen in de klas. Alle antwoorden zijn goed: alles mag en kan verteld worden. Wees nieuwsgierig naar wat de leerlingen te vertellen hebben en vraag door.

Doel van de vragen:

- De leerlingen beschrijven het karakter van Kaska en Wojtek.
- De leerlingen kunnen uitleggen welke rol de dieren in het verhaal spelen.
- De leerlingen denken na over vriendschap.

Sluit aan bij de volgende definitieve conceptkerndoelen Nederlands:

- Kerndoel 4B (communicatie): De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.
- Kerndoel 8B (literatuur): De leerling verkent de waarde van literatuur.

Lees steeds een hoofdstuk voor (of wissel af met de leerlingen). Of laat de leerlingen het boek zelfstandig lezen. Wanneer de leerlingen het boek zelfstandig lezen, raden we aan om een datum af te spreken waarop ze het uit moeten hebben.

Bij een aantal hoofdstukken zijn vragen geformuleerd, maar natuurlijk kun je na elk hoofdstuk vragen stellen als: wat denk je dat er nu gaat gebeuren? Wat heb je van dit hoofdstuk geleerd? Wat vond je leuk, saai of onduidelijk? Waar wil je meer over te weten komen? Met wie leefde je mee? Je kunt leerlingen ook eerst in gesprek laten gaan met elkaar over de vragen voordat je de vragen klassikaal bespreekt.

NB: de vragen hieronder zijn suggesties, je kunt eruit kiezen of eigen vragen toevoegen.

Lees hoofdstuk 1.

- Wat zou de beer Wojtek in een legerkamp doen?
- Wat voor beeld krijg je van Wojtek? Vind je het een gevaarlijke beer?

Lees hoofdstuk 4.

- De soldaten willen Wojtek als nieuwe mascotte. Wat is een mascotte? Is een beer een goede mascotte, denk je?
- De soldaten willen de Britse commandant ervan overtuigen dat Wojtek de nieuwe mascotte moet worden. Wat vind jij van de ideeën? Is drank wel goed voor een beer? Kun je zelf nog een andere manier bedenken om de commandant te overtuigen?

Lees hoofdstuk 5.

- De kok geeft Wojtek toch eten. Wat is hiervan de reden, denk je? Wat zou jij doen als jij de kok was?
- Wat voor beeld krijg jij van Kaska? Welke karakter-eigenschappen passen bij haar?
- Is een vriendschap tussen dieren anders dan die tussen mensen?

Lees vervolgens hoofdstuk 18.

- Hoe gedraagt Kaska zich nu tegenover Wojtek? Is dit gedrag anders dan eerst? Hoe reageert Wojtek hierop? Zijn ze nog steeds vijanden?

Lees het fragment 'Het duurde niet ... in slaap' (p. 52-54).

- Je gedachten kunnen 'ontembaar' worden en 'op hol slaan'. Wat betekent dit?
- Wat voor gedachten heeft Pjotr? Zijn dit fijne of nare gedachten? Wat voor gevoel krijg je hierbij?
- Wat doet Pjotr om van zijn gedachten af te komen? Helpt dit?

Lees hoofdstuk 10.

- De onderofficier vindt het niet hygiënisch om alle dieren mee te nemen op de boot. Hij zegt ook dat er alleen plek is voor mannen die kunnen vechten. Wat vind je daarvan?
- Hoe probeert Pjotr de officier ervan te overtuigen om Wojtek en de andere dieren wel mee te nemen? Kun je nog meer argumenten bedenken om de dieren toch mee te nemen?
- Pjotr zegt: 'Mascottes die ons helpen de oorlog te verzachten.' Wat bedoelt hij met 'verzachten'? Hoe zouden dieren dit kunnen doen, denk je? Lees vervolgens pagina 140 en praat met de leerlingen over hoe Wojtek de oorlog verzachtte.

Lees hoofdstuk 11.

- Waaraan merkt Wojtek dat Stanislav zich anders gedraagt? Hoe voelt Stanislav zich? Wat doet de oorlog met hem? Welke emotie herken je? Wat voor rol heeft Wojtek hier?
- Stanislav vergelijkt de oorlog met een oorlogsstorm. Wat voor storm is dat? Waarin lijkt deze storm op een echte storm?
- Stanislav wil niet dat Pjotr weet dat hij bang is. Wat kan hiervoor de reden zijn?

Lees hoofdstuk 12.

- Wat vind je ervan dat ze Wojtek meenemen in de truck?
- Wat is de rol van Wojtek in het legerkamp? Welke naam krijgt Wojtek? Past deze naam bij hem?

Lees hoofdstuk 14.

- Lolek wordt een 'mof' genoemd door Stanislav. Wat bedoelt Stanislav hiermee? Hoe reageert Lolek hierop?
- Speelt dit hele hoofdstuk zich in dezelfde tijd af? Of zijn er sprongen in de tijd? Zo ja, waaraan herken je die tijdsprongen?
- Wat doet Lolek als de granaat twee soldaten heeft gedood? Wat is zijn eerste reactie? Welke emotie herken je als Lolek het hier later met zijn vrienden over heeft?
- Hoe proberen de andere soldaten Lolek te steunen? Wat doen of zeggen ze? En wat doet Wojtek? Hoe probeert hij Lolek te steunen?

Lees het fragment 'Er heerste een ... in zicht kwam' (p. 129-130).

- Waaruit bestaat Wojteks rantsoen? Is dit wel gezond voor een beer? Maken de soldaten zich hier druk om?

Lees hoofdstuk 21.

- Wojtek wordt vergeleken met de commandant van de troepen. Kun je een beer met een mens vergelijken?
- Hoe nemen dieren afscheid volgens Pjotr? Hoe nemen mensen vaak afscheid? Wat is beter, als je de tekst leest? Hoe neem jij afscheid van iemand?
- Vind jij dat Wojtek het verdient om lid te worden van de landelijke vereniging?

Lees vervolgens hoofdstuk 22.

- Hoe komt het dat Wojtek niet mee kan? Hoe is het op dat moment in Polen?
- Hoe nemen de soldaten uiteindelijk afscheid van Wojtek? Wat vind je hiervan?

Verdiepende gespreksvragen na het (voor)lezen van het verhaal

- Oorlog: Dit boek is heel anders dan ‘gewone’ boeken over de Tweede Wereldoorlog. Benoem enkele verschillen. Wat lees je liever? En waarom vind je dat?
- Het toekennen van menselijke eigenschappen aan dieren (antromorfisme): Waar merk je aan dat de soldaten Wojtek bijna als een mens behandelen? En wat vind je daarvan? Eventueel kun je een discussie starten over het houden van dieren in een dierentuin of circus.

4A. Verwerking: Een heldenmuur van dieren

Doelen

- De leerlingen doen onderzoek naar een dier dat een rol speelde in de oorlog.
- De leerlingen bedenken een manier om een dier te eren.

Sluit aan bij het volgende conceptkerndoel Kunst en cultuur:

- Kerndoel 4 (Maken en betekenis geven - Verbeelden en creëren): De leerling drukt zich zowel individueel als in samenwerking met anderen, betekenisvol uit in vormen van kunst.

Voorbereiding

- Zoek een afbeelding van een monument voor een dier in oorlogstijd op. Bijvoorbeeld het Animals in War-monument in Londen (https://animalsinwar.org.uk/).
- Leg voor iedere leerling een vel A4-papier klaar.

Introductie

In oorlogen spelen dieren vaak een belangrijke rol. Soms zijn ze mascotte, net als Wojtek. Maar er zijn ook dieren die levens redden of die nodig zijn voor het vervoeren van spullen. Vertel dat een aantal dieren ook een monument heeft gekregen. Laat hierbij het monument op het digibord zien. Wat is de functie van een monument? Waarom zijn er monumenten voor dieren?

Verwerking

- De leerlingen gaan een kort onderzoek doen naar dieren die een bijzondere rol in een oorlog hebben gespeeld. Ze kiezen één dier waarover ze meer informatie opzoeken: wat is de naam van het dier, wat is het voor dier, wat heeft dit dier gedaan tijdens de oorlog, waarom was het dier zo belangrijk?
- De leerlingen bedenken een manier om hun gekozen dier te eren. Ze mogen zelf een vorm kiezen: een monument, poster, gedicht, embleem, enzovoort. In hun eerbetoon verwerken ze de gevonden informatie over hun dier.

Maak groepjes van vier en laat de leerlingen hun eerbetoon aan elkaar presenteren. Ze vertellen kort wat het dier heeft gedaan en waarom dit dier een held is en dus een eerbetoon verdient.

Afsluiting

Bespreek de opdracht na, stel vragen als:

- Wanneer is een dier een held? Kunnen alle dieren helden zijn? Vind je Wojtek een held?
- Wojtek krijgt in het verhaal een eigen embleem. Heeft dit embleem dezelfde functie als een monument?
- Wojtek komt uiteindelijk in de dierentuin terecht. Wat vind je daarvan? Is dat de juiste plek voor een beer? Of weet je een betere plek?

4B. Verwerking: Handleiding ‘Omgaan met beren’

Doelen

- De leerlingen ordenen informatie van internet.
- De leerlingen denken na over het gedrag van beren.

Sluit aan bij het volgende definitieve conceptkerndoel Nederlands:

- Kerndoel 3A (communicatie): De leerling spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context.

Introductie

Wojtek wordt door zijn soldatenvrienden behandeld als een mens. Ze geven hem drank en sigaretten en Wojtek slaapt zelfs bij de soldaten. Maar is dat wel goed voor een beer? Stel je voor dat jij een berenjong tegenkomt als je op reis bent. Dat is niet onmogelijk, want in delen van Europa komen beren in het wild voor (onder andere in Italië, Roemenië en op de Balkan). Wat zou je dan het beste kunnen doen? Laat de leerlingen wat ideeën noemen. Wat eet een beer in het wild? Hoeveel ruimte heeft hij nodig om te leven? Hoe kun je omgaan met een boze beer?

Verwerking

De leerlingen maken in tweetallen een handleiding ‘Omgaan met beren’. Ze zoeken op internet informatie over hoe beren in het wild leven. Ze ordenen deze informatie in een overzichtelijke handleiding. De handleiding beslaat minstens 2 A4’tjes.

Aandachtspunten:

- de gevonden feiten zijn gecheckt (bijvoorbeeld door ook in een andere bron te zoeken).
- de informatie in de handleiding is logisch geordend.
- de spelling en grammatica zijn in orde.

Afsluiting

Bespreek met de leerlingen de handleidingen na.

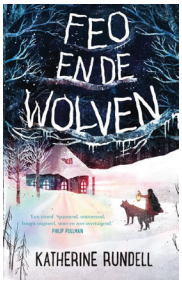
- Welk feit over beren maakte op hen de meeste indruk?
- Zien ze in het boek nog andere dingen over hoe Wojtek behandeld werd, die niet passen bij beren in het wild?
- Waarom denk je dat Wojtek het allemaal wel goed vond, dat hij niet protesteerde?

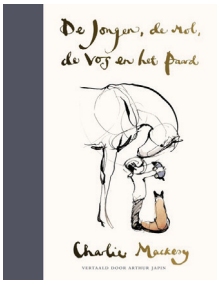
5. Verder lezen

Andere boeken lezen over dit thema?

- *Toen het oorlog was 1939-1945* van Annemiek de Groot, Juul Lelieveld, Liesbeth Rosendaal en Roos Jans. Het boek beschrijft het verloop van de Tweede Wereldoorlog, met een hoofdstuk over dieren in de oorlog.
- *Helden van de straat* van Phil Earle. Hierin raken Peggy en straathond Beau met elkaar bevriend tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het verhaal is fictief, maar wel enigszins gebaseerd op het waargebeurde verhaal van zwerfhond Rip die de mascotte werd van de Londense luchtverdediging.
- *Feo en de wolven* van Katherine Rundell. In dit boek heeft Feo vriendschap gesloten met een aantal wolven.
- *De jongen, de mol, de vos en het paard* van Charlie Mackesy, waarin de vriendschap tussen een jongen en drie dieren centraal staat en verschillende levenswijsheden aan bod komen.

Colofon

Deze lessen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs zijn een uitgave van Stichting CPNB in het kader van Heel De Klas Leest 2025..

Coördinatie, (eind)redactie en productie
Stichting CPNB
Postbus 15555
1001 NB Amsterdam

Teksten: Patsboem! educatief
Vormgeving: Thomas Taris

hebban in de KLAS

Stichting CPNB heeft al het mogelijke gedaan om de vermelde gegevens op juistheid te controleren en is niet verantwoordelijk voor eventuele onjuistheden hierin.

Heel De Klas Leest is onderdeel van Heel Nederland Leest.

Een campagne van:

Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek

Met dank aan:

lezen STICHTING LEZEN

Wie leest heeft een goed verhaal